

Маємо намір викликати наукову дискусію з приводу деяких етнологічних, мистецтвознавчих проблем, залучити до цього вчених з-поза меж України. Наприклад, усіх українців, які розсіяні за межами України, що їх звикли називати — "в діаспори".

А як тоді називати українців, які досі живуть на історично етнічних територіях, хоча і не в межах держави? Це ж не розсіяне населення, а автохтони! Адже в тих державах, до яких тепер належать українські етнічні території, не заперечують цього історичного факту (слід підкреслити, на них не претендує Україна). Може такі території слід окреслити терміном "українське зарубіжжя"?

Читач неодмінно зустрінеться з повідомленнями і аналізом з історії української етнології, фольклористики, мистецтвознавства, буде розказано про старійшин науки з цікавими епізодами їх творчості і життя. Не проминемо, щоб не ознайомити читачів з найновішою вітчизняною і світовою літературою, конференціями, дискусіями, подамо розмови з відомими людьми, цікавими оповідачами. Сподіваємося зацікавити наших педагогів і, водночас, їм допомогти, адже зовсім не просто виробити систему у викладанні народознавства в школі. Бо ж створені ентузіастами, але не фахівцями-етнографами методички рясніють неточностями. В одній з таких можна прочитати, що Яворівщина і Гавареччина відносяться до етнографічної Бойківщини, а буковинці становлять окрему етнографічну групу тощо. Віримо, що "Народознавчі Зошити" зуміють оперативно забезпечити двосторонній зв'язок "автор читач", "читач автор", щоб з'ясувати усе, що цікавитиме Вас з українського народознавства, фольклористики, образотворчого і народного мистецтва.

До зустрічі.

Редактор Степан ПАВЛЮК

Stepan PAVLIUK, editor-in-chief

Анонс події

24 — 25 жовтня 1995 року в Інституті народознавства НАН України відбудеться Міжнародна науково-теоретична конференція "ЕТНОГРАФІЧНЕ МУЗЕЙНИЦТВО В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ", присвячена 100-річчю з часу заснування Музею Наукового товариства ім. Шевченка.

Концепції

Роман КИРЧІВ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОГРАФІЇ

Roman KYRTSHIV. The History of the Ukrainian Ethnography.

У даному матеріалі викладено концептуальні засади фундаментальної "Історії української етнографії", працю над якою розпочато групою київських та львівських етнографів.

У наукових колах українських етнографів віддавна обговорюється проблема написання узагальнюючої праці з історії становлення і розвитку української етнографічної науки. Стосовно цього предмета в нас є лише розробки окремих питань з історії української етнографії, нарисові освітлення деяких періодів і дослідників. Узагальнюючі історіографічні спроби опрацювання цієї теми відносяться ще до минулого і початку нашого століття. Це відома "Історія русской этнографии" Олександра Пипіна, третій том якої "Этнография малорусска" (СПб., 1891) присвячений розглядові доробку в сфері українського народознавства, четвертий том "Історії літератури руської" Омеляна Огоновського (Львів, 1894), нариси Миколи Сумцова, Філарета Колесси. Слід зауважити, що всі ці праці більшою мірою стосуються історії української фольклористики, ніж властиво етнографії. До того ж, на сьогодні вони дуже застарілі.

Отже, створення наукової історії української етнографії — справа вельми важлива і особливо на часі у зв'язку з теперішнім посиленням уваги до народознавчих студій, до глибшого пізнання історії і культури свого народу. Така праця потрібна спеціалістам-науковцям, викладачам і студентам, учителям і всім тим, хто хотів би дещо більше знати цю галузь українознавства.

Ще донедавна справжнє наукове опрацювання історії української етнографії було ускладнене закритістю багатьох імен, праць та інших фактів, догматикою марксистської методології й більшовицько-партійним ідеологічним деспотизмом. До того ж тяжіло і негласне, але послідовне всляке гальмування розвитку всіх галузей українознавства, в тому числі й української етнографії.

Розвал тоталітарної системи і відновлення

державної незалежності України повернули нас лицем до численних прогалин і разючих викривлень у всьому тому, що стосується нашого батьківщинознавства. Коли зайшла мова про реальну працю над історією української етнографії, то виявилось, що маємо дуже мало науковців, підготовлених до такої праці, що мають якийсь певний доробок у цій ділянці.

Крім цього, вже на етапі складання плану-проспекту сильно відчувалася інерція традиційного мислення українського радянського науковця-гуманітарія. Важко усвідомлювалася сама концепція української національної етнографії та її історії, свідомо чи несвідомо членувався і відповідно періодизувався процес розвитку українського народознавства за класовим принципом і, відповідно до того, добиралися, інтерпретувалися факти, явища. Один поважний учений, наприклад, навіть висловлював "серйозний" сумнів, чи мають право бути в цій історії такі визначні дослідники української етнографії, як В.Кубійович і З.Кузеля, котрі, мовляв, запламували себе зв'язками з німецькими фашистами.

Зенон Кузеля (1882 — 1952)

Однак поступово в процесі дискусій і безпосередньої розробки проспекту все чіткіше визначались контури самої побудови історії української етнографії і, головне, її концептуальний стрижень. Оскільки розвиток української етнографії був спрямований головню на вивчення власного народу, то вона повинна бути представлена передусім як наукова дисципліна, що має в німців назву "VolksRunde", себто батьківщинознавство. Певна річ, що при цьому повинно бути показано і

все те, що зроблено в українській етнографії для дослідження іноетнічних груп населення, національних меншин в Україні, а також інших народів.

Історія української етнографії має максимально охопити фактаж стосовно того хто, коли, де і як писав про українців, вивчав, характеризував їх традиційно-побутову культуру. Але не просто в емпіричному діахронному зводі, а в певному аналітичному осмисленні і освітленні, в якому мало б чітко простежуватися формування української етнографії як наукової галузі пізнання з її різними напрямками, предметними аспектами і школами, внеском і заслугами її конкретних діячів, роллю в розвитку національної свідомості, в утвердженні і відстоюванні етногенетичної й етнокультурної самобутності й цілісності українського народу.

Це останнє вважаємо особливо істинним, бо українська етнографія від початків свого становлення рухалася, пробивала собі дорогу головню як антитеза, протидія асиміляторській політиці іноземних поневолювачів українського народу, його розчленуванню і різним тенденційним трактуванням його історії та культури. У радянській історіографії цей аспект дослідження був майже цілковито знівельований, замінений класовою диференціацією пізнавального процесу.

Повинен зазначити, що поряд з групою відомих київських етнографів (В.Горленко, В.Наулко, А.Пономарьов, Г.Скрипник) у розробці концептуальних засад історії української етнографії й опрацюванні конкретних частин її плану-проспекту (зокрема стосовно Галичини, Буковини і Закарпаття) взяли діяльну участь і вчені нашого інституту (З.Болтарович, С.Павлюк, Г.Дем'ян, Р.Кирчів).

Планується, що цілість праці має складатися з трьох томів, обсяг кожного — до 40-50 друк. арк., а третій — з двох книг. Перший том — від найдавніших фіксацій відомостей етнографічного характеру про українців у пам'ятках Київської Русі, джерел XIV — XVIII ст. і до початків етнографічних вивчень наприкінці XVIII та становлення і розвитку української етнографії як науки у першій половині XIX ст. включно з 50-ми роками. Другий том — 60-ті роки XIX — початок XX ст. — періоди інтенсивного і винятково продуктивного розвитку та утвердження української етнографії з яскравим виразом її у працях різних угруповань українських учених, особливо в діяльності Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Третій том присвячений історіографічному аналізу етнографічних досліджень українського народу у XX ст. після революції 1917 р., досліджень в Україні на всіх складних

етапах її новітньої історії і поза її межами. Йдеться про уважний аналітичний розгляд стану української етнографічної науки, умов її розвитку і доробку за комуно-радянської системи та в наукових осередках поза нею, зокрема в українській еміграції.

Тут важко охарактеризувати навіть у загальних рисах той широкий спектр питань, явищ і фактів, що мали б знайти висвітлення у праці. Тільки їх пунктирний перелік у проспекті займає близько 50 сторінок машинопису.

Ксенофонт Сосенко (1861 — 1941)

В побудові роботи ми відмовилися від традиційного структурного вичленовування окремих регіонів України. Певна річ, що політичний поділ України в минулому кордонами окупаційних режимів мав істотний вплив на різні сфери суспільного і культурного життя в різних регіонах її етнічної території. Але незаперечним є і те, що визначальною в усіх найкращих проявах цього життя була тенденція до загальнонаціональної інтеграції, соборницького бачення й усвідомлення цілісності українського народу.

Така тенденція виразно простежується й у головних засадах руху української етнографії від самого початку її розвитку. Ще на зорі становлення українського народознавства перемиський церковний діяч Іван Могилянський (1777-1831), відстоюючи самобутність і права української мови, стверджував, що Галицька Русь — це частина України ("знакомита часть Малой Руси"), а "язик руський" означає те саме, що "малоруський" Закарпатець Михайло Лучкай (1789-1843) писав у своїй граматиці (1830), що

мова "карпато-руська" — та ж сама, що й у Малоросії, Галичині та Буковині. Михайло Максимович (1804-1873) констатував, що в Карпатах і за Карпатами співають ті ж пісні, що над Дніпром (1841).

Загальноукраїнська соборницька ідея була важливим чинником народознавчого руху, консолідації його діячів і їх реальних зв'язків у цій царині. Тому історіографічне відображення цього консолідаційного процесу на рівні етнографічних вивчень у різних регіонах України має одне з першорядних значень. Формування угруповань, осередків народознавців, шкіл, напрямків, їх зв'язки, впливи, результати мали б бути показані в історії української етнографії якнайвиразніше. І саме — головню як процес ідейно цілеспрямованої роботи над пізнанням етнічної історії, побуту і традиційної культури українського народу, а не як якась амальгама, зліпок усього того, що в різні часи і з різною метою робилося і писалося на цю тему.

Реалізація наміченого плану побудови історії української етнографії вимагає великих зусиль. Тим більше тому, що багато тем, аспектів, персоналій цього предмета не мають попередньої розробки і висвітлення у наявній літературі. Автори більшості розділів змушені починати від самого початку — від бібліографії питання, вивчення джерел. Утруднює ситуацію ще й те, що досі немає ґрунтовної бібліографії української етнографії.

Робота над написанням цієї праці почалася. Її авторський колектив складають уже названі та деякі інші вчені Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології ім. М.Рильського НАН України. Цей інститут є головним виконавцем і куратором теми. З цього року до її опрацювання підключилися у формі планових наукових завдань науковці нашого інституту О.Сапеляк і Р.Кирчів, а з наступного року буде зайнятий у цій роботі також С.Павлюк. Нам доручено і наукове керівництво та підготовку другого тому праці.

Сподіваємося, що зможемо здійснити цю надзвичайно потрібну працю — написати на доброму науковому рівні історію української етнографії і дати її в руки читачам як один із змістовних посібників нашого національного самопізнання і самоусвідомлення. Для себе вважаю участь у цій праці і доведенні її до завершення одним з головних на сьогодні наукових і громадянських завдань.

На с.5: Типи міщан. Містечко Угнів Рава-Руського повіту. Поч. ХХ ст. Фото із збірки бібліотеки МЕХП ІН НАН України.

